

requal requalification
of (recently)
immigrated
and refugee
teachers in
Europe

Initiera kompletterande utbildning för migrerade lärare i Europa

Riktlinjer för högre utbildning

Konsortiet för R/EQUAL Partner Programmes

IMPRINT

Utgivare

Konsortiet för R/EQUAL

Kölns universitet (samordnare)

Kontaktperson: Dr. Henrike Terhart

henrike.terhart@uni-koeln.de

Wiens universitet

Kontaktperson: Ass. Prof. Dr. Michelle Proyer

michelle.proyer@univie.ac.at

Stockholms universitet

Kontaktperson: Susanna Malm

susanna.malm@su.se

Weingartens pedagogiska högskola

Kontaktperson: Prof. Dr. Katja Kansteiner

kks@ph-weingarten.de

Table of Contents

1. Introduktion	1
2. Deltagande forskning	5
2.1. Allmän information	5
2.2. Implementering inom Partnerprogrammen	6
2.3. Återkoppling från deltagarna	6
3. Information om "Intellectual Outputs" (IO)	7
3.1 Transnationellt ramverk (IO1)	7
3.2 Handbok för språkinlärning (IO2)	11
3.3 Verktygslåda för undervisningsmetoder (IO3)	15
3.4 Digitalt bibliotek (IO4)	19
3.5 Utvärdering (IO5)	22
4. Slutord	25
5. Referenser	27

universität
wien

Stockholm
University

Pädagogische
Hochschule Weingarten

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Detta projekt har finansierats med stöd av Europeiska kommissionen. Föredragande är ensamt ansvarig för innehållet i denna publikation; kommissionen ansvarar inte för fortsatt användning av den ingående informationen.

1. Introduktion

BAKGRUND

Europa är en central destination för migranter och flyktingar över hela världen. Sverige, Tyskland och Österrike är bland de främsta mottagarländerna för många nyligen invandrade människor från konflikt- och krigszoner. Dessa tre länder har registrerat ett stort antal asylsökande under de senaste åren. Personer med lärarutbildning har också kommit till Europa. Möjligheten att få sina kvalifikationer erkända i värdlandet varierar beroende av respektive lands migrationspolitik och struktur för lärarutbildning. Många lärare har svårt att få sina kvalifikationer från hemlandet erkända i värdlandet.

FÖRBEREDELSE FÖR SAMVERKAN

Efter en internationell workshop vid universitetet i Köln i september 2017 beslutade universitetet i Stockholm, Wien och Köln att samverka kring arbete med kompletterande utbildning för migrerade lärare. Ett uppföljningsmöte ägde rum i Stockholm i januari 2018, där även Weingartens pedagogiska högskola deltog. Vid detta möte presenterades god praxis och tidigare forskningsresultat, samt teoretiska och administrativa frågor relaterade till kompletterande utbildning för migrerade lärare vid universitetet.

Samverkan resulterade i en gemensam ansökan om medel från ERASMUS + under våren 2018. Ansökan godkändes och ERASMUS + -projektet Requalification of (recently) immigrated and refugee teachers in Europe startades med ett möte i Wien i september 2018.

PROJEKTPARTNER

Det europeiska partnerskapet R / EQUAL grundades genom samverkan mellan fyra lärosäten i Tyskland, Österrike och Sverige som erbjuder kompletterande utbildning för migrerade lärare: Kölns universitet (samordnare), Wiens universitet, Stockholm Universitet och Weingartens pedagogiska högskola.

Utifrån nationella och statsspecifika regler för återinträde för lärare med utländsk examen (för mer information se IO1) möjliggjorde samarbetet utbyte och diskussion av respektive erfarenheter i partnerprogrammen.

Tillsammans med deltagarna¹ utvecklades material för andra universitet i Europa som erbjuder (vill erbjuda) kompletterande utbildning för lärare med utländsk examen.

Partnerna i R / EQUAL har olika erfarenhet av kompletterande utbildning för migrerade lärare: Stockholms universitet, som samordnare av ett nationellt nätverk av sex universitet i Sverige², har mer än tio års erfarenhet av att ge kompletterande utbildning för migrerade lärare. Vid universiteten i Wien och Cologne startade programmen för flyktinglärare 2018. Weingartens pedagogiska högskola erbjöd den första kursen i IGEL-programmet (Integration av flyktinglärare i lärarutbildningen) med början under våren 2019.

Utöver olika erfarenheter bidrar de fyra R/EQUAL-partnerna utifrån sina olika yrkesbakgrunder, från vuxenutbildningsområdet, inkluderande och interkulturell utbildning till pedagogik med särskilt fokus på sociala ojämlikheter, upplevdes

som berikande vid utarbetandet av det gemensamma vetenskapliga arbetet inom projektets ramar.

Förutom de fyra projektpartnerna inrättades ytterligare partnerskap med Migrant Teacher Project vid Marino Institute of Education Dublin i Irland samt Institutet för utbildningsvetenskap vid University of Basel, Schweiz under projektperioden. Genom R / EQUAL-partnerskapet främjades också nätverk med andra institutioner som tillhandahåller tjänster för migrerande lärare. Utbyte av erfarenheter i ett såväl europeiskt som globalt perspektiv stöddes därmed.

De olika perspektiven och kunskapen som skapades under projektet lyftes fram vid International Online Multiplier Event "Paths of Transition in Education - Requalification of (recently) Immigrated and Refugee Teachers in Europe and Beyond" i slutet av projektperioden i mars 2021.

MÅL OCH RESULTAT

R/EQUAL fokuserar på internationellt nätverk och utbyte av expertis inom området högre utbildning relaterade till (nyligen) immigrerade lärare och flyktinglärare i Europa.

Projektet stöder befintliga (eller planerade) program för lärare som avser återinträda i yrkeslivet som lärare i de europeiska värdländerna.

Kompletterande utbildning för lärarutbildade migranter inom högre utbildning ges i syfte att ta tillvara lärares yrkeskunskap och erfarenhet och verka för social integration i europeiska samhällen. Möjligheterna att få yrkeskvalifikationer erkända varierar beroende av nationell migrationspolitik och strukturer för lärarutbildning. R / EQUAL stöder befintliga program genom samarbete på europeisk nivå. Den insamlade informationen och kunskapen som bearbetats för att vidare implementeras i

---

¹Framöver används deltagare/student som en generisk term för lärare med utländsk examen som deltog eller deltar i kompletterande utbildningsprogram.

² Nätverket består av svenska universitet i Stockholm, Linköping, Umeå, Malmö, Örebro och Göteborg.

teoretiska ramverk och i praktiskt material för att vara ett stöd för andra lärosäten i Europa.

Denna guide för riktlinjer (IO6), inkluderar alla resultat samt ytterligare rekommendationer för att inrätta program för (nyligen) invandrade och flyktinglärare. Det framtagna materialet inkluderar: Transnationellt ramverk (IO1) en jämförelse av den nuvarande situationen för lärare med utländsk lärarexamen, handboken för språkinlärning (IO2) som beaktar alla språkkompetenser som finns i en flerspråkig lärmiljö inom högre utbildning, verktygslådan (IO3) för utbildningsmetoder för att arbeta med ämnet heterogenitet i skolan, utifrån den europeiska antidiskrimineringspolitiken, ett digitalt bibliotek med referenser till vetenskapliga artiklar och studier om lärarutbildning och (om-) professionalisering (IO4); samt en utvärdering om det deltagande tillvägagångssätt som valts i R / EQUAL och partnerprogrammen (IO5).

Inom R / EQUAL genomförs projektaktiviteterna i samarbete med deltagare i de olika partnerprogrammen. Deltagarna i partnerprogrammen deltog även i utvecklingen

av projektresultaten samt utvärderingen av det deltagande tillvägagångssättet inom projektet.

INFLYTANDE OCH PÅVERKAN

R / EQUAL-projektet har påverkat projektmedarbetarnas och lärarnas kompetens och har syftat till att stödja den professionella och sociala inkluderingen av migrerade lärare. Inom R/EQUAL möjliggjordes samverkan mellan deltagare såväl som lärare och de (nyligen) emigrerade lärarna. Dessutom kan deltagarna/studenterna i programmen som erbjuder praktik utmana befintliga uppfattningar om normer som rör läraryrket i Österrike, Tyskland och Sverige.

COVID -19

I början av 2020 drabbades världen av COVID -19. Pandemin har naturligtvis påverkat arbetssättet inom projektets slutfaser. Projektmöten, ME och andra aktiviteter har ersatts med digitala möten. Arbetet inom projektet har kunnat fortskrida tack vare varje partners tillgång till digitala verktyg och program.

TACK

ERASMUS + -finansiering för strategiska partnerskap inom högre utbildning (KA203) har givit R / EQUAL-partnerna möjlighet till hållbart och produktivt samarbete mellan de fyra partneruniversiteterna. Partnerna i R / EQUAL-projektet vill därmed uttryckligen tacka Europeiska unionen för det ekonomiska stödet inom ramen för ERASMUS +.

Samarbetspartnerna vill även tacka German Academic Exchange Service, som följde R/EQUAL-projektet, som nationell myndighet. Särskilt bör nämnas det stöd under den världsomspännande COVID-19-pandemin, som medförde justeringar i genomförandet av det internationella samarbetet under andra halvan av projektperioden.

R/EQUAL-partnerprojekten vill också tacka sina egna universitet, universitetet i Köln, universitetet i Wien, Stockholms universitet och Weingartens pedagogiska högskola. Inom ramen för det strategiska partnerskapet kunde partnerprogrammen arbeta nära utbildningen som erbjuds (nyligen) emigrerade lärare och universitetens administration. Särskilt bör det administrativa stöd som erhöles vid det samordnande universitetet, universitetet i Köln, av institutionen för internationell forskningsfinansiering, nämnas.

Sist men inte minst vill R/EQUAL-konsortiet tacka de kollegor och kritiska vänner som granskade publikationen och därmed berikade diskussionerna; Fabio Dovigo (Danska skolan för utbildning, Aarhus, Danmark), Ken Cruickshank (University of Sydney, Australia), Tim Wolfgarten (RWTH Aachen, Germany) och Rory Mc Daid (Marino Institute for Education Dublin, Irland).

2. Deltagande forskning

2.1. Allmän information

Deltagande forskning har varit utbredd inom samhällsvetenskapen sedan 1970-talet. Den etablerades som en kritisk reaktion på de empirisk-analytiska och kvantitativa vetenskapliga metoderna som var gängse fram till dess.

Till exempel har deltagande forskning en lång historia inom hälsoforskning (Cornwall / Jewkes 1995) och funktionshinderstudier (Nind / Vinha 2014) men den kan också hittas inom ramen för forskning med flyktingar (Ellis et al. 2007). "Deltagande forskning som ett samhällsvetenskapligt synsätt förstår forskning som en process där olika aktörer bedriver forskning på lika villkor" (Hartung, Wihofszky & Wright 2020, 2)³.

---

³ Alla citat har översatts på svenska av författarna.

Baserat på ett sådant antagande framstår forskning och kunskapsinhämtning inte längre som forskarnas privilegium "utan som en samproduktion av alla inblandade medforskare" (ibid.), som bidrar med olika kunskaps- och erfarenhetslager" (ibid.). Det primära målet är att involvera människor i forskningsprocessen som "påverkas direkt av forskningens innehåll och resultat" (ibid.).

I detta avseende bör det betonas att målet inte är att "få nya insikter" (ibid.) som bara är (och förblir) teoretiska. Målet är snarare att utveckla praktiska metoder och genomföranden; därför ligger det centrala fokuset på att identifiera diskriminerande och / eller ofördelaktiga aspekter som påverkar / målgruppens verklighet, "förstå dem och [också] ändra dem" (von Unger 2014, 1).

2.2. Implementering inom Partnerprogrammen

R / EQUAL har ett deltagande perspektiv; där deltagarna redan från början spelade en central roll i såväl planering som i utformningen av samarbetsprojektet. När det gäller genomförandet av den deltagande metoden inom partnerprogrammen framkommer det att erfarenheterna av detta tillvägagångssätt hittills har varit mycket olika. Emellertid har partnerprogrammen kommit överens om att arbeta tillsammans med deltagarna inom partnerprogrammen i R/EQUAL. Å andra sidan bör denna process stödja en deltagande inriktning på själva partnerprogrammen och göra dem så delaktiga som möjligt (ytterligare information i IO5).

2.3. Återkoppling från deltagarna

Sammanfattningsvis kan det noteras att inom respektive program såväl som inom projektet R / EQUAL fanns en strävan om att kontinuerligt stärka delaktigheten. Läs mer inom ramen för utvärderingen (se IO5). Deltagarna / alumnerna ansåg att de i allmänhet upplevde en ökad

delaktighet när i takt med att programmets fortskridande (detta uttalande gäller även R / EQUAL). Majoriteten av de tillfrågade tyckte att de hade fått adekvat information om programmets mål, innehåll och organisatoriska aspekter; dessutom hade de en känsla av att de kunde bidra med sina egna problem och komma i kontakt med varandra i en öppen, icke-hierarkisk atmosfär. Även om deltagarna / alumnerna vill vara involverade i innehållsrelaterade och organisatoriska frågor från början, påpekade de att respektive program också kräver en given struktur och omfattning och att vissa aspekter därför är förbestämda.

När det gäller R / EQUAL hävdar de intervjuade (särskilt de som regelbundet deltog i forskningsaktiviteter och relaterade möten) att de har varit tillräckligt involverade i beslutsprocesserna. Dock kan huvudfokus på det engelska språket ses som ett hinder, eftersom detta indirekt gjorde det svårare för en del personer att vara delaktiga. Kritiska reflektioner återkom under projektets gång. Resultatet av deltagares/alumners värdefulla återkoppling i utvärderingen (IO5) kan användas som ett incitament för djupare diskussioner

kring olika möjligheter och utmaningar, såväl som programmets struktur och R / EQUAL.

R / EQUAL-konsortiet vill tacka alla inblandade, särskilt deltagarna och alumnerna inom R / EQUAL-partnerprogrammen vid universitetet i Köln, universitetet i Wien, Stockholms universitet och Weingartens pedagogiska högskola för deras engagemang och feedback inom ramen för R / EQUAL.

3. Information om “Intellectual Outputs” (IO)

3.1 Transnationellt ramverk (IO1)

→ se R/EQUALS hemsida, [R/EQUAL Transnational Framework](#), Intellectual Output 1

3.1.1 Centralt innehåll

Innehållet i IO1 innehåller en analys av de ramverk och riktlinjer som finns för (nyligen) immigrerade lärare och vilka olika integrationsåtgärder⁴ som vidtagits både på nationell och europeisk nivå.

Under ledning av universitetet i Wien, kartlades och jämfördes de olika administrativa förhållandena på de olika inblandade universiteteten, rörande vilka förutsättningar som finns för immigrerade lärare att återgå till läraryrket i ankomstlandet.

Utifrån de nationella och regionala förhållandena på olika universitet ges en översikt av de olika programmen i Wien, Köln, Weingarten och Stockholm.

Genom att jämföra situationen i de tre länderna (Österrike, Tyskland och Sverige) och diskutera olika alternativ och begränsningar, lyfter analysen fram rekommendationer när det gäller förbättrad tillgänglighet för immigrerade lärare.

Forskningens (huvudsakliga) syfte har varit att lyfta fram betydelsen av internationellt nätverkande och erfarenhetsutbyte inom högre utbildning när det gäller situationen för immigrerade lärare i Europa.

Eftersom R/EQUAL är ett transnationellt samarbetsprojekt, som bygger på ömsesidigt

utbyte och reflektion, var avsikten även att utveckla riktlinjer för framtida liknande projekt, vilket kan underlätta initieringen och organisationen för institutioner och organisationer som vi erbjuder snarlika program inom högre utbildning.

Men ramverket bör även ses som ett “levande” dokument, med möjlighet att utvecklas över tid. Då R/EQUAL bygger på deltagande forskning har det också varit angeläget att i möjligaste mån involvera deltagarna och studenterna i de enskilda programmen.

IO1 delades in i fyra huvudfaser: Planering för den skriftliga dokumentationen, skrivbordsforskning, sammanställning av resultat samt återkoppling och redigering.

---

⁴ Termen “integration” har valts avsiktligt. Ur ett kritiskt perspektiv kan det noteras att detta ofta involverar integrerande snarare än inkluderande strukturer.

Efter att ha planerat en slutlig struktur för dokumentet började skrivbordsforskningen. Huvudsyftet med skrivbordsforskningen var att tillhandahålla en översikt över nuvarande (nationella) ramverk i de aktuella europeiska länderna när det gäller utbildning- och anställningsmöjligheter för immigrerade lärare. Fokus i del ett: Programmens läroplaner, juridisk grund och nationell bakgrund. Fokus i del två: Deltagande forskning med syfte att studera de fyra programmen ur ett deltagande perspektiv.

Utifrån metodologiska val av såväl kvalitativa intervjuer som analyser utformades ett frågeformulär. Efter bearbetning och återkoppling utvecklades – mycket tack vare deltagarnas/studenternas/alumnernas insatser - ett slutgiltigt frågeformulär med 15 frågor med fokus på följande huvudkategorier: organisation, innehåll, praktik, aktuella utmaningar och urvalsgrupp.

Totalt fem intervjusammanställningar (utifrån Mayrings (2015) kvalitativa innehållsanalys) kopplades till resultaten från skrivbordsforskningen.

För att kvalitetssäkra innehållet i IO1 granskades det av två externa experter (Fabio Dovigo, professor vid Århus universitet/dansk lärarutbildning i Danmark, och Ken Cruickshank, professor vid universitetet i Sydney). Experternas feedback diskuterades med alla inblandade och införlivades därefter i det slutgiltiga dokumentet.

Sammanfattningsvis finns det stora skillnader mellan skolsystemet i ursprungslandet och ankomstlandet, men även mellan de olika deltagande länderna. Respektive program har här ett ansvar att informera om vilka förutsättningar som finns inom respektive land. Under praktiken fick lärarna möjlighet att få värdefulla erfarenheter från det aktuella fältet i ankomstlandet. Dessutom kan praktiken underlätta integrationen som i sin tur kan ha betydelse för att kunna återgå till läraryrket.

Språket spelar i allmänhet också en viktig roll, både när det gäller praktiken men även inom själva kursen. I båda fallen handlar det om att språkkunskaper är nödvändiga för att underlätta integrationen samt för att upprätta och upprätthålla (sociala) kontakter. Framtidsutsikterna visade sig var de ett av de

mest kontroversiella områdena. Då återinträdet till läraryrket efter avslutat program inte kan garanteras, finns ständigt en oro inför framtiden och möjligheten till arbete. Även om detta problem inte kan lösas inom respektive program (kritiska reflektioner kring detta återkom i projektet) kan ett slutförande av studierna ändå vara ett viktigt steg på vägen att återgå till läraryrket.

3.1.2 Praktiska erfarenheter

IO1 ger en översikt över alternativa vägar och genomföranden och vänder sig till aktörer som har för avsikt att starta liknande program för (nyligen) immigrerade lärare.

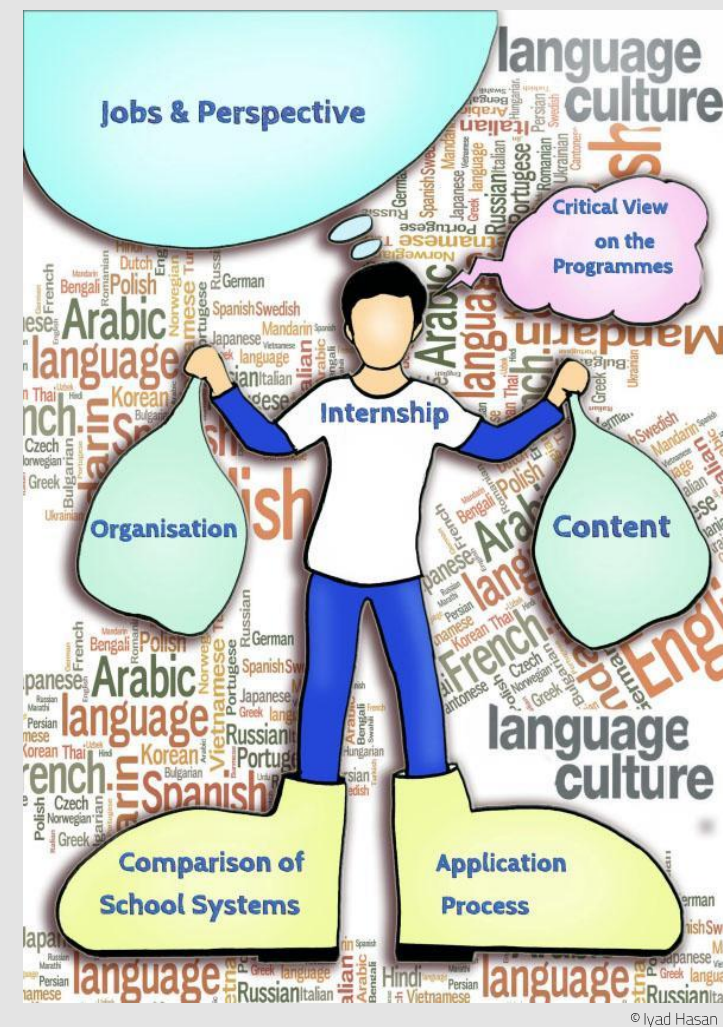
Fokus ligger inte på att tillhandahålla en universell handlingsplan med detaljerade instruktioner, snarare vill IO1 fungera som en översikt, som bidrar till ytterligare reflektion och anpassning efter respektive aktörs situation. Dokumentet övergripande mål handlar om att genom deltagande förhållningssätt lyfta fram deltagarnas/studenternas behov, åsikter för att på bästa sätt kunna stödja deras livssituation och att grunden för varje handling och tanke i

möjligaste mån ska utgå från deltagarnas/studenternas specifika behov.

Genom att jämföra programmen i de olika länderna blev det tydligt att det sällan fanns homogena utgångspunkter. Vidare framkom vikten av beredskap för både öppenhet och flexibilitet.

Detta blev särskilt påtagligt i strävan efter ett deltagande förhållningssätt. Med tanke på den rådande arbets- och forskningsprocessen, blev det med tiden tydligt att strävan efter en sådan forskningsstrategi inte bara krävde ett konstant och aktivt deltagande från alla inblandande aktörer utan även vikten av att våga avstå från traditionella och förutbestämda strukturer. Det blev istället viktigt att modifiera, anpassa och ompröva rådande strukturer samt att ha ett konstant reflektivt förhållningssätt under arbetets gång. Detta var inte bara en utmaning för de olika deltagande universitet utan även för deltagarna/studenterna/alumnerna i respektive program där inte alla var vana vid att kunna uttrycka sina åsikter utifrån en deltagande forskningmodell. Dessutom var själva forskningssituationen i sig speciell då deltagare/studenter/alumner förväntades

delta i för många okända mötesituationer utan traditionella hierarkier. På grund av detta betonas nödvändigheten av en ständig granskning av makt- och hierarkistrukturer. Vikten av självreflektioner är fortfarande mycket angeläget för att i möjligaste mån undvika så kallade "blinda fläckar".

3.1.3 Att tänka på + undvik

Att tänka på:

- Fokusera på de individuella behoven hos personerna i den aktuella gruppen utifrån rådande ramverk och tillgängliga resurser
- Visa öppenhet inför oförutsedda händelser
- Låt oväntade situationer styra för att möjliggöra utveckling
- Undersök hierarkier och maktstrukturer i samband med deltagande forskning

Undvik:

- Att använda osmidiga strukturer och förutbestämda procedurer
- Ett oreflekterat och obalanserat förhållningssätt

3.2 Handbok för språkinläring (IO2)

→ se R/EQUALs hemsida, [R/EQUAL Manual for Language Learning](#), Intellectual Output 2

3.2.1 Centralt innehåll

Intellectual output 2 (IO2) handlar om undervisning och lärande i flerspråkiga miljöer med fokus på hur man inom kompletterande utbildning (för personer med utländsk lärarutbildning) bättre kan ta tillvara på studenters/deltagares språkliga resurser. Inom R/EQUAL ses olika språk som en viktig resurs både inom högre utbildning men inte minst i skolan, där antalet flerspråkiga barn ökar. Att använda och tillvarata studenternas/deltagarnas språkliga resurser är också ett sätt öka deras delaktighet, vilket är i linje det övergripande delaktighetsperspektiv som genomsyrar hela arbetet inom R/EQUAL.

IO2 består dels av en digital handbok med konkreta tips och dels av en teoretisk bakgrund. Utifrån IO2 kan lärosäten och andra intressenter få vägledning kring arbetssätt och undervisningsmetoder som kan vara användbara i flerspråkiga miljöer.

IO2 baseras på information samt datainsamling i form av intervjuer med både lektorer/lärare och studenter/deltagare och alumner från de olika partnerprogrammen inom R/EQUAL. IO2 består av en digital handbok och en teoretisk bakgrund. I handboken ges konkreta tips på hur man kan strukturera undervisning och lärande i flerspråkiga miljöer. Såväl fördelar som utmaningar både ur ett lärar- och studentperspektiv lyfts fram. I handboken finns även definitioner av ord och begrepp som är kopplade till flerspråkighet och flerspråkig undervisning, samt korta filmer med både lektorer och studenter med erfarenheter och tankar kring flerspråkig undervisning.

Den teoretiska bakgrunden inom ramen för IO2 är indelad i två delar:

Del A, ger en översikt gällande partneruniversitetens språkpolicy, de kompletterande utbildningarnas respektive språkkoncept samt arbetssätt och undervisningsmetoder med fokus på språk.

Del B, bygger på datainsamling och analys från intervjuer med lektorer/lärare och studenter/deltagare samt alumner från de olika

kompletterande utbildningarna med fokus på undervisning och lärande i flerspråkiga miljöer.

Den primära målgruppen för IO2 är lektorer och deltagare/studenter i program för utländska lärare inom högre utbildning, men de strategier och metoder som presenteras kan med fördel även användas i andra flerspråkiga miljöer såsom exempelvis i skolor, förskolor eller inom svenska som andraspråksundervisningen.

3.2.2 Praktiska erfarenheter

Resultaten inom IO2 är uppdelade utifrån lektorernas och studenternas/ deltagarnas/ alumners perspektiv

Undervisningsstrategier när det gäller flerspråkig undervisning (lektorers/undervisande lärares perspektiv)

- Öppenhet för flerspråkighet - en öppen och positiv attityd gentemot de språk som talas i undervisningsgruppen är en viktig förutsättning för flerspråkig undervisning. Att uppmuntra studenterna att använda alla sina språkliga resurser skapar bättre förutsättningar för studenterna/deltagarna att visa sin kompetens.

- Att använda brobyggande/överbyggande språk (till exempel engelska). Genom att använda ett språk som fler förstår kan samförstånd och gemensam förståelse skapas både mellan studenter och mellan studenter och lärare.
- Att använda flerspråkiga metoder och översatt material. Exempelvis bilda grupper utifrån språk vid grupparbeten, översätta ord/begrepp, texter eller annat undervisningsmaterial till olika språk samt använda hjälpmedel som t.ex. bilder, filmer och digitala översättningsverktyg.
- Att bilda flerspråkiga lärarteam, där flerspråkiga lärare kan bidra med andra perspektiv och djupare förståelse av undervisningsinnehållet.

Fördelar med flerspråkig undervisning (enligt lektorer/undervisande lärare)

- Upplevelse av djupare förståelse av utbildningsinnehållet hos studenterna/deltagarna. Genom att använda alla sina språkliga resurser kan språkliga barriärer och missförstånd undvikas i högre grad.

- En generellt mer positiv inställning när det gäller heterogenitet, mångfald och flerspråkighet bland både lärare och studenter.

Utmaningar med flerspråkig undervisning (enligt lektorer/undervisande lärare)

- flerspråkig undervisning är tidskrävande. Att växla mellan olika språk, att översätta och att använda brobyggande språk tar tid.
- det finns risk för att innehåll kan feltolkas eller missförstås.
- en negativ attityd till flerspråkighet, där inställningen är att man föredrar att använda målspråket istället för modersmålet i så stor utsträckning som möjligt, kan finnas hos vissa lektorer/lärare och studenter/deltagare.

Resultat gällande flerspråkig undervisning (utifrån deltagar/student/alumniperspektiv)

- En ambivalens framkommer hos studenter/deltagare och alumner mellan att å ena sidan använda det nya språket så mycket som möjligt och å andra sidan använda alla sina språkliga resurser för att bättre förstå innehållet i utbildningen. Vissa menar att använda målspråket i så stor utsträckning som möjligt ökar integration och chans att få arbete, medan andra menar att den flerspråkiga undervisningen stärker den flerkulturella identiteten och ger en känsla av att tidigare erfarenheter uppskattas.
- Att som lärare vara flerspråkig lyfts som en fördel t.ex. i mötet med elever där de kan komma att fungera som en förebild genom att visa att flerspråkighet är något värdefullt. Det framkommer även att en flerspråkig lärare genom sina språkliga resurser kan stärka sin läraridentiteten och vara en fördel såväl under praktik i mötet med elever och med föräldrar och när de söker arbete.

The screenshot shows a manual page with a dark blue header. The title 'MULTILINGUAL TEACHING AND LEARNING' is centered in white. Below the title is a quote: "Different languages are like different people, so they allow different perspectives on a topic." attributed to a 'Participant'. The page has a navigation bar at the top with 'Manual', 'Home', 'Methods and strategies', and 'Advantages and Challenges'. Below the header are two video thumbnails. The first is titled 'Student Cologne' and shows a woman in a hijab. The second is titled 'Vienna, students view on tra...' and shows two people sitting at a table.

- Bland de flerspråkiga studiestrategier och metoder som framkommer märks bl.a. strategin att vid textproduktion först skriva på sitt modersmål eller på ett brobyggande språk för att sedan översätta till målspråket.
- En annan strategi är att i samband med textläsning använda flera språk samtidigt där delar av en text, nyckelbegrepp och fraser översätts.
- Att använda flerspråkigt material t.ex. tvåspråkiga böcker, filmer med undertextning.
- Att använda ett brobyggande språk.
- Att använda de digitala översättningsverktyg som finns tillgängliga.

3.2.3 Att tänka på + undvik

Vad är viktigt att tänka på vid flerspråkig undervisning och lärande:

- ha en positiv attityd och öppenhet gentemot de språkliga resurser som finns i olika undervisningssammanhang och lärandesituationer
- var flexibel och tänk kreativt när det gäller användningen av olika språkliga resurser
- utnyttja de digitala flerspråkiga resurser som finns tillgängliga
- som lärare, släpp kontrollen och våga låta olika språk ta plats även om du inte alltid förstår det som sägs
- som student, släpp kontrollen och våga utnyttja och använda de språkliga resurser som du finner bäst för olika lärandesituationer

Undvik detta vid flerspråkig undervisning och lärande:

- lås inte fast dig vid en språklig studie- eller lärandestrategi vare sig som student eller lärare
- förneka eller glöm inte bort de språkliga resurser du har med dig
- försök att undvika att värdera olika språk

3.3 Verktyglåda för undervisningsmetoder (I03)

→ se R/EQUALS hemsida, [R/EQUAL Method
Toolbox](#), Intellectual Output 3

3.3.1 Centralt innehåll

Verktyglådan för undervisningsmetoder är framtagen för att fungera som stöd i undervisning inom högre utbildning. Verktyglådan bygger på övertygelsen om att den existerande (diskursen om) heterogenitet och de socioekonomiska förutsättningarna är centrala utmaningar i europeiska skolsystem (OECD 2010).

Verktyglådan för undervisningsmetoder strävar efter att erbjuda möjligheter att resonera kring existerande föreställningar och reflektera över (erfarenheter relaterade till) stereotyper och fördomar såväl som strukturell och institutionell orättvisa baserat på differentieringen av sociala grupper inom högre utbildning i linje med den europeiska antidiskrimineringspolicyn (EU.förordning 2000/43/EC, 2000/78/EC, 2006/54/EC, 2004/113/EC, direktivförslag COM(2008)462)

Metodverktyglådan „Heterogenitet i europeiska skolor“			
Fas	Undervisningsmetoder	Deltagande metod	
1	Start	Spontana frågor Advance Organiser Sociometri Kasta tärning	Bidrag från individuella associationer
2	Utvärdering av förförståelse	Ta med ett föremål Sex tänkarhattar Genuspepparkaka Förklara för mig	Ta in personlig erfarenhet och kunskap
3	Information om ämne & innehåll	Visa filmklipp Enkät om heterogenitet Situationsanalysmetod Kognitivt lärlingskap	Komparativ analys/ Bidrag från egen information eller texter
4	Reflektion, dekonstruktion och fortsatt utveckling av kunskap och koncept	Maktblomma Föreställ dig en perfekt skola – för alla W-metod Lärportfolio	Individuellt arbete, diskussioner och ö- verföring
5	Presentation av resultat och slutreflektion	Manifest och handlingsplan Online-enkät Återkoppling/Sammanfattning Poster Gallerv Walk	Reflektion över hela lärandet Process/Individuell återkoppling och idéer om den övergripande strukturen

Inkluderande utbildning, lika möjligheter och antidiskriminering är centrala men hittills ouppnådda mål inom EU:s politik. Andra program för internationellt utbildade lärare borde också ta itu med dessa grundläggande frågor

Verktyglådan för undervisningsmetoder består av en samling undervisningsmetoder inom ämnet heterogenitet. Metoderna har använts och prövats i R/EQUAL-partnerprogrammen (kompletterande utbildning inom högre utbildning för personer med utländsk lärarutbildning). Verktyglådan innehåller undervisningsmetoder som anpassats för dessa program, och fokuserar på att förbereda migrerade lärare på att hantera den existerande diskursen Heterogenitet i skolan, baserat på ett "diskrimineringskritiskt och mångfaldsvänligt ("discrimination-critical and difference-friendly") (Heinemann & Mecheril 2018, 259) perspektiv. Dessutom är metoderna också högst relevanta som stöd för universitetslärare i allmänhet.

Heterogenitet i skolan är för närvarande centralt område inom lärarutbildning i Tyskland, Österrike och Sverige. Till exempel betonar den svenska läroplanen för grundskolan, förskolan och fritidshemmet (2011/2018) hur viktigt det är att "inse de värden som ligger i en kulturell mångfald" (5). Vad gäller Tyskland konstaterar Budde (2017): "Under de senaste åren har skolsystemet genomgått en omorientering mot heterogenitet. Under lång tid sågs skolan främst som en homogeniserande institution" (ibid., 14-15). Med hänvisning till Österrike, konstaterar författarna till den senaste versionen av den (österrikiska) National Education Report att hanteringen av (adekvat) heterogenitet och

mångfald "mot bakgrund av pågående samhällsförändringar är en utmaning på alla nivåer i skolan och i hela utbildningssystemet" (Eder et al. 2019, 539).

När det gäller målet om en autentiskt inkluderande skola finns det behov av en attityd/hållning "som inte är inriktad på nedåtgående urval utan på individualisering och på att ge ett så omfattande stöd som möjligt" (ibid.). Undervisningsmetoderna fungerar som stöd i undervisningen, men det är viktigt att är inbäddade i en didaktisk kontext och anpassas till förutsättningarna i respektive undervisningsgrupp.

3.2 Praktiska erfarenheter

I Verktygslådan för undervisningsmetoder är de 25 olika metoderna strukturerade som en serie av fem faser som bygger på varandra. Enskilda metoder kan också användas som inspiration i program för utländska lärare. Verktygslådan kan användas för olika syften:

- Som en undervisningsserie indelad i fem faser med fem olika metoder i varje fas på temat heterogenitet i skolan.
- Vid införandet av nya undervisningsmetoder inom program för migrerade lärare på europeiska universitet som syftar till att öka medvetenheten kring heterogenitet, mångfald och diskriminering men också att få utbyta erfarenheter kring detsamma.

- Som inspiration för att undersöka undervisningsmetoder inom högre utbildning utifrån ett mångfaldskänsligt och diskrimineringskritiskt perspektiv genom att använda reflekterande frågor. Kan också användas för att uppmuntra lärare att granska sina egna övertygelser och (dolda) stereotyper.

- En del av metoderna, kan efter viss anpassning, användas även i arbetet med barn och unga i skolan.
- Kan också användas av andra utbildningssamordnare eller inom vuxenutbildning kring frågor som rör heterogenitet och social orättvisa.

Den övergripande informationen i början av varje metod är användbar för att klargöra huruvida metoden passar för ens egna syften.

För varje metod beskrivs både mål och tillvägagångssätt.

En reflekterad användning av undervisningsmetoder för att handskas med heterogenitet, olikheter och sociala orättvisor kan leda till förstärkning av fördomar och stereotyper. Reflektionsövningarna syftar till att motarbeta detta.

Förslag till olika sätt av genomförande (flerspråkig, språkkänslig, deltagande samt olika kontexter) ges här.

3.3.3 Att tänka på + undvik

Verktygslådan för undervisningsmetoder är utformad för att ta hänsyn till de erfarenheter som de utländska lärarna som deltar i de kompletterande lärarprogrammen i Tyskland, Österrike och Sverige har. Vissa deltagare i programmen berättar att de har liten erfarenhet av att hantera heterogenitet, vilket de blir medvetna om under programmets gång. Till exempel den europeiska diskursen om inkluderande undervisning. Samtidigt har deltagarna erfarenhet av särskiljande och diskriminering i olika nationella kontexter. Detta inkluderar deras erfarenheter av diskriminering och rasism som migranter i Tyskland, Österrike och Sverige

Att tänka på:

- Skapa en respektfull miljö där det är möjligt att prata om erfarenheter av diskriminering, osäkerhet, bristande förståelse osv och för att kunna utgå från tidigare erfarenheter
- Prata om grundförutsättningarna för ett mångfalds och diskriminationskänsligt perspektiv och lyft inte landet som det "normala".
- Skapa en atmosfär av tillit där deltagarna vet att kritiska åsikter värdesätts och tas emot på ett konstruktivt sätt.
- Berätta om skolsystemet och läraryrket i relation till vilka förväntningar gällande heterogenitet och diskriminering som finns i respektive land.

Undvik:

- Undvik att kulturalisera dig själv eller andra. Detta gäller såväl negativ som positiv generalisering av grupper som ses kulturellt homogena.
- Ignorera inte deltagarnas individuella erfarenheter av skillnader och diskriminering
- Undvik inte att ta upp makthierarkier och beroendeförhållanden inom programmen. Tacksamheten över att få möjligheten att delta i dessa program kan leda till att man inte vågar kritisera och ifrågasätta.

3.4 Digitalt bibliotek (IO4)

→ se R/EQUALs hemsida, [R/EQUAL Digital Library](#), Intellectual Output 4

3.4.1 Centralt innehåll

Det digitala biblioteket samlar centrala kunskapsbidrag om lärarutbildning i deltagarländerna med avseende på professionalisering, förväntningar på lärarens kompetenser och lärarrollen, samt om situationen för migrerade lärare i och utanför de europeiska länderna.

Om en vetenskaplig grund efterfrågas erbjuder det digitala biblioteket ett kompendium av vetenskapliga artiklar. Dessa texter kan fungera som en orientering och erbjuda riktlinjer för utveckling av kompletteringsprogram. Eftersom andra institutioner än universitet kan erbjuda sådana program, ger det digitala biblioteket förutom information om praktiska krav, också ett kunskapsunderlag om professionsutveckling inom undervisning.

Biblioteket erbjuder också (nyligen) invandrade lärare som deltar i pågående program en möjlighet att fördjupa sina kunskaper om

riktlinjer för professionen och professionaliseringsprocessen i de länder de immigrerat till.

I arbetet med att skapa det digitala biblioteket har partnererna i R/EQUAL granskat den vetenskapliga kunskapsbasen inom fältet och lyft fram centrala områden som bedömts som viktiga för alla som erbjuder kompletteringsprogram. Det digitala biblioteket erbjuder ett urval av vetenskapliga artiklar och texter där R/EQUALs parter beskriver erfarenheter från de olika kompletterande programmen som erbjuds på lärosätena. I biblioteket finns också sammanfattningar med syftet att ge en övergripande förståelse av innehållet. Det digitala biblioteket är indelat i tre avsnitt som täcker olika ämnen inom området. Dessa riktar sig i lika hög grad till institutioner som utvecklar kompletterande utbildningsprogram eller personer som deltar i programmen, som till alla andra som är intresserade av det specifika ämnet, t.ex. studenter vid universitetet, kollegor eller personer inom skolor och skolmyndigheter.

Section 1	Section 2	Section 3
<u>International Literature on Teachers and Migration</u>	<u>Literature on Professionalisation in Germany, Austria & Sweden</u>	<u>R/EQUAL Interview- Study</u>
that covers papers on professionalisation and integration of migrated teachers coming to Europe and papers on professionalisation with the background of migration in countries out of Europe.	that covers the national discourses on the role and competencies of teachers in the partner countries and how professionalisation is been understood.	presents a study on expectations and experiences of (recently) immigrated teachers who currently participate or have been participating in the (re-)qualification programmes of the partners and where interviewed in spring 2020 on how they perceived the path of lateral entry to teaching in the countries of arrival, Austria, Germany and Sweden.

3.4.2 Praktiska erfarenheter

Givet att den kunskap vi har om frågor som rör migration och lärarprofessionen är ständigt växande, erbjuder artiklarna i det digitala biblioteket en ögonblicksbild av den vetenskapliga kunskapsbasen. Biblioteket kan ses som ett först steg in i ämnesområdet och nya artiklar bör därmed kontinuerligt studeras. Detta skiljer sig från avsnittet professionalisering (avsnitt 1). Ytterligare texter presenteras i det digitala biblioteket. Även om den vetenskapliga kunskapsbasen fortsätter att utvecklas erbjuds här en grund som den som är intresserad kan hänvisa till. Förståelsen av en professionell lärare baseras här på idén om att denna lärare leder varje elev utifrån det som bäst stöder elevens lärande och utvecklingsbehov. För att kunna göra detta har läraren en särskild autonomi i undervisningen och förväntas även inneha ett spektrum av färdigheter samt ständigt utöka sina färdigheter utifrån den senaste tekniska utvecklingen. Detta avser ämneskunskap, didaktik och utbildningsvetenskap.

Ovannämnda förståelse av professionalisering tar också hänsyn till att personliga erfarenheter påverkar lärarnas individuella professionaliseringsprocess. Dessa erfarenheter kan ha en bestående effekt eller initiera professionaliseringssteg. Den studie som genomförts av deltagarnas erfarenheter och som presenteras i det digitala biblioteket (avsnitt 3), visar att deltagare i kompletteringsprogrammen är, eller behöver vara, villiga att genomgå de nödvändiga kvalificeringsstegen för att kunna återgå till läraryrket igen.

Eftersom deltagarna har slutfört en universitetsexamen i sitt ursprungsland och i vissa fall har många års yrkeserfarenhet, är de mycket motiverade att återvända till läraryrket. Inom ramen för kompletteringsprogrammen ökar deras kvalifikation. Trots den trefaldiga bördan av familjearbetet, anställning och vidareutbildning visar intervjustudien att bilden av dem själva som lärare och intresset för yrket, bidrog till att skapa en livlig debatt om vilka förväntningar som finns på lärare i olika skolsystem.

3.4.3 Att tänka på

Att tänka på:

- Lärare som deltar i de kompletterande utbildningsprogrammen uppskattar om de blir behandlade som lärare och inte studenter.
- Lärarna som undervisar i de kompletterande utbildningsprogrammen bör vara medvetna om att de undervisar deltagare som har en professionell erfarenhet samt få deltagarna att själva få den uppfattningen.

- Även om de ämnen som behandlas i utbildningen baseras på en vetenskaplig grund, bör de illustreras med praktiska exempel i så stor utsträckning som möjligt. Dett anser deltagarna i de kompletterande utbildningsprogrammen vara särskilt viktigt.
- I den didaktiska designen av undervisningen är det lämpligt att ta avstamp i deltagarnas kunskap och ta fasta på deras frågor om hur man på bästa sätt lyckas med undervisningen i mottagarlandet. Detta kan genomföras i samband med praktiken.

- Det kan vara en bra idé att använda sig av olika interaktiva undervisningsformer genom vilka deltagarna kan lära från varandra, skapa nätverk och bidra med sina intressen, men även utvidga sin repertoar av kommunikationsformer.
- Om möjligt, bör de kompletterande utbildningsprogrammen erbjuda mer praktik i syfte att deltagarna ska lära sig mer om skolsystemet. Det skulle även vara en möjlig väg att förena teoretiska och praktiska aspekter av undervisningen.

3.5 Utvärdering (IO5)

→ se R/EQUALs hemsida, [R/EQUAL Evaluation](#),
Intellectual Output 5

3.5.1 Centralt innehåll

R/EQUAL bygger på ett deltagande förhållningssätt. Eftersom att det fortfarande finns ganska lite evidens kring fördelarna med ett sådant tillvägagångssätt finns behov av ytterligare empiri kring tillvägagångssättet. Den här utvärderingen handlar om deltagarna (inom programmen som är kopplade till R/EQUAL) och deras möjligheter till ett aktivt deltagande. Utvärderingen undersöker möjligheter men även hinder för ett aktivt deltagande inom program för utländska lärare. Idén med ett aktivt deltagande är inte standard inom programmen och därför var det intressant att undersöka hur deltagarna själva bedömde möjligheterna för deltagande men också ta del av deras idéer kring hur deltagandet kunde utökas.

De samlade empiriska resultaten ger återkoppling till partnerprogrammen inom R/EQUAL samt rekommendationer till framtida program för migrerade lärare.

För att analysera det deltagande tillvägagångssättet användes en design av blandade metoder för att samla in perspektiv från deltagarna, detta med utgångspunkt i deras erfarenheter och förväntningar. För detta ändamål samlades följande data in:

- Gruppintervjuer med deltagare från alla fyra partnerprogrammen med en kvalitativ innehållsanalys med induktiv kodning.
- En webbaserad enkät med öppna och slutna frågor, där en deskriptiv statistisk analys samt kodning av de öppna frågorna genomfördes.
- Intervjuer med alla R/EQUAL-partners om sitt perspektiv på det deltagande förhållningssättet samt projektsamarbetet.

3.5.2 Praktiska erfarenheter

Under studiens gång framkom fem vägar att stödja deltagande. De tre vägarna, information och kommunikation, nätverkande och språkkänslighet och flerspråkighetens inblandning, framkom särskilt tydligt i den kvalitativa studien. Därutöver framkom det i den kvantitativa studien att deltagandet behöver integreras i programmet eftersom det arbete som den deltagande ansatsen medförde, liksom den upplevda personliga relevansen på så vis stärktes. Stödstruktur för deltagande program utvecklas framförallt när de fem vägarna är inbördes relaterade. I fall det finns tillräckligt med tid i programmen som tillhandahålls för detta ändamål kan till exempel nätverk bland deltagarna sprida viktig information på olika språk. Följande figur pekar på de fem vägarnas ömsesidiga beroende av varandra.

3.5.3 Att tänka på + undvik

Att tänka på

- Göra information tillgänglig och etablera strukturer för kommunikation från början
- Tydligt betona möjligheten och vinsten av att delta från början av programmet.
- Alumni i programmet kan inta en viktig roll eftersom de redan har erfarenhet fördelarna med ett deltagande. De kan delge de nya deltagarna sina erfarenheter eftersom de har en anställning som lärare.
- Stärka nätverkandet mellan alumni och pågående deltagare i programmen likväl som ett nätverkande mellan nyckelpersoner och deltagare generellt.
- Stärka deltagarnas möjligheter att påverka strukturer som har betydelse för deras vägar till lärande.

- Deltagarna ska ha möjlighet att uttrycka sig på valfritt språk så ofta som möjligt. Generellt är det viktigt ta hänsyn till den flerspråkiga miljön och att utveckla språkkänsliga strukturer.
- Involvera lärarna utifrån att de är utbildade och kompetenta lärare som vet i vilka sammanhang som deltagande är till nytta för dem i deras framtida utveckling som lärare. Skapa en miljö där de upplever sig erkända som sådana.
- Implementera deltagande som en integrerad del av programmet. Det finns en vinst av att investera tid. Dock är det begränsat av privata och professionella begränsningar i tid.
- Därför bör tillräckligt med tid erbjudas för deltagande och nätverkande i själva programmet.

Undvik

- Det krävs försiktighet när allting i deltagande projekt förefaller gå enligt en fördefinierad plan. Utrymme för diskussioner och motargument likväl som för kritik måste erbjudas för alla involverade parter. I implementeringen ska man inte vara för söker på att man gör det rätta för andra, utan alltid ifrågasätta sina egna handlingar och lyssna till andra.

4. Slutord

Den sista sidan av R/EQUALs riktlinjer gäller de individer som har bidragit till R/EQUAL. Detta inkluderar konsortiet, vilket innefattar två personer per projektpartner, och de andra kollegorna vid partneruniversiteten, som deltog i genomförandet av R/EQUAL med stort engagemang och kreativa idéer.

Då R/EQUAL arbetat med deltagande perspektiv, så har deltagarna i partnerprogrammen blivit omnämnda. Vissa av dem har bidragit med stort engagemang både vid design och genomförande av projektets beslut samt till olika evenemang och interna projektmöten. Beslutet att införa ett deltagande perspektiv i R/EQUAL ledde till vissa utmaningar för partneruniversiteten, speciellt eftersom vissa av kollegorna redan var bekanta med tillvägagångssättet, medan det var en ny erfarenhet för de andra. Det deltagande perspektivet av projektet har öppnat upp ett

gränsöverskridande erfarenhetsutrymme som har lett till intensiva möten och diskussioner. Genom det europeiska samarbetet mellan partnersuniversitetens personal och deltagarna utforskades konstant möjligheten att utbyta egna erfarenheter i ett internationellt perspektiv. I det akademiska samarbetet analyserades systematiskt de olika erfarenheterna och perspektiven hos deltagarna. Detta har berikat arbetet och forskningen inom R/EQUAL.

De som var involverade i framställningen av material inom R/EQUAL var (i alfabetisk ordning):

Narin Mohamad Ali, Ziad Alloush, Maher Arshinak, Amr Atay, Abdullah Bakkar, Ahmed Sükrü Bal, Anki Bengtsson, Helén Bodström, Lobsang Buchung, Ahmed Dabol Alsoos, Esther Dam, Youssef Dershewi, Ariane Elshof, Gertrude Ethon, Petr Frantik, Sherwan Ilias, Midya Issa,

Annika Käck, Katja Kansteiner, Nicolas Kieffer, Roswitha Klepser, Gertraud Kremsner, Semra Krieg, Arife Koç, Bekir Kocak, Tove Linné, Susanna Malm, Larissa Mickwitz, Khadije Obeid, Tina Obermayr, Camilla Pellech, Michelle Proyer, Shukran Salman, Shyraz Shahoud, Jelena Stanišić, Doha Tahlawi, Henrike Terhart, Sirmola Touro, Davood Zeinlou.

requalification
of (recently)
immigrated
and refugee
teachers in
Europe

5. Referenser

- Budde, J. (2017). Heterogenität: Entstehung, Begriff, Abgrenzung. In: Bohl, T., Budde, J. & Rieger-Ladich, M. (ed.): Umgang mit Heterogenität in Schule und Unterricht. Bad Heilbrunn: Klinkhardt (utb), 13-26.
- Cornwall, A., Jewkes, R. (1995). What is participatory research? In: Social science & medicine, Vol. 41, No. 12, 1667-1676.
- Curriculum for the compulsory school, preschool class and school-age educare (2011, reviderad 2018). Stockholm: Skolverket
- Eder, F., Breit, S., Schreiner, C., Krainer, K., Seel, A., Spiel, C. (2019). Entwicklungsfelder im österreichischen Bildungssystem: Ergebnisse und Konsequenzen aus dem Analyseband des Nationalen Bildungsberichts 2018.. In: Breit, S./ Eder, F./ Krainer, K./ Schreiner, C./ Seel, A./ Spiel, C. (Hrsg.): Nationaler Bildungsbericht Österreich 2018. Fokussierte Analysen und Zukunftsperspektiven für das Bildungswesen. BAND 2. Leykam: Graz, 519-542. Online: https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXVI/III/III_00268/imfname_742319.pdf (senaste åtkomst: 27.03.2021).
- Ellis, B. H., Kia-Keating M., Yusuf, S. A., Lincoln, A., Nur, A. (2007). Ethical research in refugee communities and the use of community participatory methods. Transcultural psychiatry, Vol. 44, No. 3, 459-481.
- EU directives 2000/43/EC, 2000/78/EC, 2006/54/EC, 2004/113/EC, directive proposal COM, 2008,/462. Online: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:en:HTML>
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078>
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0054>
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004L0113>
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52008PC0426> (senaste åtkomst: 27.03.2021)
- Hartung, S., Wihofszky, P., Wright, M. T. (2020). Partizipative Forschung – ein Forschungsansatz für Gesundheit und seine Methoden. In: Hartung, S., Wihofszky, P. & Wright, M. T. (Hrsg.): Partizipative Forschung. Ein Forschungsansatz für Gesundheit und seine Methoden. Wiesbaden: Springer, 1-20.
- Heinemann, A. M. B., Mecheril, P. (2018). (Schulische) Bildung, normative Referenzen und reflexive Professionalität. In: Dirim, I & Mecheril, P (ed.): Heterogenität, Sprache(n), Bildung. Bad Heilbrunn: Klinkhardt (utb.), 247-271.
- Mayring, P. (2015). Einführung in die Qualitative Sozialforschung [Introduction to Qualitative Social Research]. Beltz: Weinheim, 5. Auflage.
- Nind, M., Vinha, H. (2014). Doing research inclusively: bridges to multiple possibilities in inclusive research. British Journal of Learning Disabilities, 42(2), 102-109.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) (2010): Educating teachers for Diversity: Meeting the Challenge. Paris: OECD Publishing.
- Von Unger, H. (2014): Partizipative Forschung. Einführung in die Forschungspraxis. Springer VS: Wiesbaden.